

12. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения / Алексей Лосев. – М.: Мысль, 1982. – 623 с.
13. П'янзін С.Д. Аксиологічні дистинкції у філософії Середньовіччя / Сергій П'янзін // Вісник Черкаського університету. Збірник наук. праць. Вип. 170. – Черкаси: ЧНУ, 2009. – С. 118-124.
14. Помпонаци П. О бессмертии души / Пьетро Помпонаци // Антология мировой философии: В 4-х т. – М.: Мысль, 1969–1970. – Т. 2. – С. 89-97.
15. Соколов В.В. Европейская философия XV-XVII веков / Василий Соколов. – М.: Высшая школа, 1984. – 448 с.
16. Тажуризина З.А. Философия Н. Кузанского / Зульфия Тажуризина. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – 148 с.
17. Фролов И.Т. Введение в философию / Иван Фролов. – М.: Республика, 2003. – 623 с.

Аннотация. П'янзін С.Д. Аксиологічні ремінісценції і рекурсії в філософії Ренесансу.

В статті досліджується специфіка ренесансної аксиологічної думки в межах єдиної світоглядної парадигми Середньовіччя. Особливу увагу приділяється аналізу ціннісних ремінісценцій і рекурсій, переосмисленню поняття "цінність" під впливом естетичних ідей гуманізму в контексті концепції подвійної істини.

Ключевые слова: *цінність, ремінісценція, рекурсія, неоплатонізм, аристотелізм, античність, середньовіччя, ренесанс.*

Summary. P'yanzin S. Axiological reminiscences and recursion in the philosophy of the Renaissance.

This article examines the specifics of Renaissance axiological ideas within a single ideological paradigm of the Middle Ages. Particular attention is paid to the analysis of valuable reminiscences and recursion, redefining the concept of "value" under the influence of aesthetic ideas of humanism in the context of the concept of the double truth.

Keywords: *value, reminiscence, recursion, Neoplatonism, Aristotelianism, Antiquity, Middle Ages, Renaissance.*

Надійшла до редколегії 25.10.2010 р.

УДК 6:000.141

О.Ф. Терешкун

**БІОКУЛЬТОРОЛОГІЧНА ТЕХНОСОФСЬКА
КОНЦЕПЦІЯ О.ШПЕНГЛЕРА**

Стаття присвячена висвітленню проблеми кризи західноєвропейської культури, впливу на неї науково-технічних досягнень, наростання техносфери та витіснення органічного життя у праці О.Шпенглера «Занепад Європи», або «Падіння Заходу і глобальні проблеми людства», а також технософської концепції філософії життя німецького філософа.

Ключові слова: *європейська культура, цивілізація, занепад культури, органічне, організоване, науково-технічний прогрес, машинна техніка, планетарна техніка, життя.*

Двадцять століття увійшло в історію людства як драматичне століття, що супроводжувалося численними війнами (світовими і локальними), соціальними революціями, встановленням тоталітарних режимів, економічними кризами, стрімким розвитком науки, техніки і технологій, потужним зростанням промислового виробництва і водночас перетворенням науки і техніки із знаряддя людського розуму в джерело загрози самому існуванню людства. Двадцятому століттю притаманна криза ідеї соціального прогресу, раціональності («бунт проти розуму»), гуманізму, які завжди відрізняли європейську культуру. Проблеми занепаду культури, дегуманізації суспільства хвилювали майже всіх філософів ХХ ст. Серед різнопланових тем,

пов'язаних із буттям людини, суспільства, чималу частку присвячено проблемам науки, техніки, соціокультурному розвитку.

Протягом минулого століття до проблеми кризи культури, що пов'язана зі зростанням ролі науки і техніки у житті суспільства, зверталось багато представників західноєвропейської філософії: Х. Ортега-і-Гассет, Е. Гуссерль, К. Ясперс, Р. Гвардіні, О. Шпенглер, А. Швейцер, Й. Хейзінга, Л. Мамфорд, Е. Блох, Е. Фромм та багато ін. Російська філософія представлена есхатологічними творами В. Соловйова, М. Данилевського, М. Федорова, К. Леонтьєва, а також М. Бердяєва, Д. Мережковського, С. Франка, Є. Трубецького та ін.

Звернення до біокультурологічної технофілософської концепції О. Шпенглера зумовлені важливістю та гостротою проблем, які піддає критичному аналізу німецький філософ і які сьогодні не втратили своєї актуальності: стан західноєвропейської культури, вплив на неї науково-технічних досягнень, негативні наслідки цього впливу (створення міст-гігантів, так званих, «світових міст», які вирішують долю людства, механізація життя в них, безробіття, екологічна криза тощо), трансформації, які відбуваються з людиною та суспільством, наростанням техносфери з витісненням органічного життя. Погляди О.Шпенглера (його «філософія життя») на сутність культури, людини, техніки, долю техногенної цивілізації мали великий вплив на формування соціокультурологічних і технофілософських концепцій багатьох філософів ХХ ст., зокрема Х. Ортеги-і-Гассета, М. Гайдеггера, М. Бердяєва, Х. Шельські, Х. Сколімовські та багато ін.

Метою дослідження є висвітлення біокультурологічної концепції О.Шпенглера, що побудована на методі порівняльної морфології світової історії, окреслення масштабів впливу техніки на людину і культуру; розгляд причин кризи західноєвропейської культури, переходу її у стадію цивілізації.

Предметом дослідження є біокультурологічна технофілософська концепція О. Шпенглера (стан західноєвропейської культури і цивілізації, основні характеристики «фаустівської» людини, культури, феномен техніки як тактики життя).

Одним із перших відчув наростання кризи культури, кризи людського існування, хаосу, депресії німецький історик, філософ Освальд Шпенглер. Ним було написано об'ємну працю у двох томах «Занепад Європи». Вийшла вона у світ після Першої світової війни в 1918 р. (том I) і у 1922 р. (том II), витримавши за перші два роки 32 видання першого тому і ставши об'єктом прискіпливого вивчення.

Аналізуючи історію людства, зокрема європейську, О. Шпенглер вказує на очевидний декаданс культури, тобто занепад великої європейської культури наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Наслідком декадансу стали дві важливі й одночасно трагічні події: Перша світова війна та соціалістична революція в Росії, які відбулися у центрі Європи.

Розглядаючи генезу, стан та тенденції розвитку європейської (і не тільки) культури, О. Шпенглер робить висновок про її загибель. Смерть культури – це перехід у стадію цивілізації, яка несе втрату ідентичності культур, глобалізацію, механізацію життя людини. Кожна культура має свою цивілізацію, свою загибель. Так, перехід від культури до цивілізації в античності здійснився в ІV ст. н.е. Римляни були варварами, які не досягли підйому в культурі, а завершили її. О. Шпенглер відмічає: «Бездушні, далекі від філософії й мистецтва, наділені тваринними інстинктами, що доходять до повної грубості, цінителі тільки матеріальних успіхів, вони (римляни – О.Т.) стоять між еллінською культурою і пустотою» [3, 70]. Філософ пише, що перед нами постає грецька душа і римський інтелект. Саме так відрізняється культура, яка має душу, від цивілізації, в якій домінує інтелект [Див.: 3, 70]. Аналогічні тенденції переходу культури в стан цивілізації О. Шпенглер помічає у восьми великих культурах, які він

виділив у морфології світової історії (єгипетську, вавилонську, індійську, китайську, класичну, або аполонівську (греко-римську), арабську, або магічну, мексиканську і західну, або «фаустівську»). Занепад західної «фаустівської» культури, на думку філософа, починається з XIX ст. Саме тоді європейська культура входить у стадію цивілізації. Цивілізація є неминучою долею культури, її завершенням. Цивілізація йде слідом за культурою, «...як смерть за життям, як нерухомість за розвитком, як розумова старість й скам'яніле світове місто за селом і щиросердечним дитинством» [3, 69]. Цивілізація є неминучим кінцем, до якого приходили з необхідністю всі культури. Відмінність занепаду античної культури від західноєвропейської полягає у тому, що античність не розуміла, не знала про свою загибель на відміну від західноєвропейської культури. О. Шпенглер пише: «Античність теж вмерла, але нічого не знала про це. Вона вірила у вічне буття. Вона переживала свою останню пору все ще з тим же відвертим щастям, день за днем, як подарунок богів. Ми знаємо нашу історію. Ми вміємо свідомо і простежимо всі стадії власного розкладення гострим поглядом досвідченого лікаря» [3, 564–565].

Криза культури – це не стадія перед новим підйомом і процвітанням, криза – завершення циклу розвитку, остаточне згасання культури: «Нас очікує ще остання духовна криза, яка охопить весь Захід [3, 565]. Автор «Занепаду Європи» пише: «Дух грошей непомітно проникає у всі форми існування народів...», захоплює науку, спорт, мистецтво, всі сфери культури [3, 74]. Це, на думку О. Шпенглера, і згубить культуру.

О. Шпенглер вважає наявність криз законом всесвітньої історії. Завдання філософів, учених полягає в тому, щоб за сумою зовнішніх фактів, процесів углядіти закономірність розвитку культури суспільства. Він пише: «Сьогоднішня криза відмічена нескінченною кількістю, хвилюючих пристрасть, питань і поглядів, які в наші дні розпорошено, одинично, обмежуючись вузьким горизонтом окремих спеціальностей, з'являються на світ у книгах і поглядах й внаслідок цього тривожать, пригнічують і плутають, але не можуть дати визволення» [3, 91].

Праця О. Шпенглера «Занепад Європи», або «Падіння Заходу і глобальні проблеми людства» висвітлює глобальну проблему людства – дегуманізацію культури і наростання механіцизму, а точніше технократизму як нового джерела влади. Німецький філософ відкидає попередні методології у підході до періодизації історії людства: Стародавній світ – Середні віки – Новий час. О. Шпенглер пише: «Стародавній світ – Середні віки – Новий час» – ось та неймовірно злиденна і позбавлена змісту схема, чие абсолютне володарювання над нашою історичною свідомістю постійно заважало правильному розумінню справжнього місця, обліку і, головним чином, життєвої діяльності тієї частини світу, котра сформувалася на ґрунті Західної Європи з часів виникнення германської імперії, а також її відношення до всесвітньої історії, тобто загальної історії всього вищого людства» [3, 48].

«Форму світової історії», запропоновану Г. Гегелем як відому тріаду: Суб'єктивний дух – Об'єктивний дух – Абсолютний дух, а також К. Марксом: безкласове суспільство – класове – безкласове, в основі якої міститься діалектика виробничих відносин і продуктивних сил та класова боротьба, О. Шпенглер вважає обмеженою та наглядно-популярним діленням всесвітньої історії за відомими схемами: формаційний, стадіальний чи епохальний поділ. Німецький філософ пропонує свою методологію. Таємниця світової історії, мета філософського погляду, на думку О. Шпенглера, може бути збагнена за допомогою методу порівняльної морфології світової історії. Він пише: «Завдання XX століття полягає у тому, щоб розкрити структуру історичних організмів, відділити морфологічно необхідне від випадкового, розгадати виявлення всіх історичних рис і відшукати справжній зміст цієї німої мови» [3, 171]. В основі шпенглеровської концепції світової історії лежить ідея циклічної

зміни замкнених, незалежних культур. Кожна культура «розцвітає» ізольовано від інших культур і «вмирає», реалізувавши всі свої можливості.

Занепад європейської культури для О. Шпенглера – це трагедія світового масштабу. Занепад не підлягає відродженню. Культуру О. Шпенглер вважає живим організмом, а світову історію – колективною біографією. Німецький філософ зауважує: «Культури – суть організми. Історія культури – їх біографія. Дана нам як деяке історичне явище в образі пам'яті, історія китайської чи античної культури морфологічно представляє собою повну аналогію з історією окремої людини, тварини, дерева чи квітки. Якщо ми хочемо довідатися про її структуру, то порівняльна морфологія рослин і тварин давно вже підготувала відповідні методи. Феноменами окремих, що сліднують одна за одною, поряд виростають, прилягають, затьмарюють і пригноблюють одна одну культур вичерпується все» [3, 169].

Культури народжуються, ростуть і, виконавши своє призначення, вмирають. Кожна культура у своєму розвитку проходить певні стадії: «Кожна культура переживає вік окремої людини. У кожній є своє дитинство, юність, зрілість і старість» [3, 172]. Кожній стадії циклу розвитку О. Шпенглер відводить 1000 років. Чому саме стільки? Відповідь, мабуть, криється в аналізі філософом історії культур людства, яку він детально описує.

Кожна культура має свою душу. Народження культури є виявом пробудження великої душі, а коли вогонь душі згасає, вона вступає у свою останню стадію – цивілізацію. Згідно з О. Шпенглером, «культура зароджується в той момент, коли із первісно-душевного стану вічно дитячого людства пробуджується і виокремлюється велика душа, деякий образ із безобразного, обмежене і плинне із безмежного і вічно існуючого. Вона розцвітає на ґрунті суворо обмеженої місцевості, до якої вона залишається прив'язаною, на зразок рослини [3, 172]. Криза культури настає тоді, коли душа реалізує всю сукупність своїх можливостей у вигляді мови, релігії, мистецтва, науки тощо: «Культура помирає після того, як ця душа здійснить повну суму своїх можливостей у вигляді народів, мов, віровчень, мистецтв, держав і наук і, таким чином, знову повернеться в первинну душевну стихію. Її життєве існування, цілий ряд великих епох, у строгих контурах, що відмічають постійне вдосконалення, є глибоко внутрішньою, пристрасною боротьбою за утвердження ідеї проти зовнішніх сил хаосу і внутрішньої несвідомості, де загрозово затаїлися ці супротивні сили» [3, 172]. Коли мету культури досягнуто, всю повноту можливостей реалізовано, тоді культура раптово костеніє, вмирає, кров застигає у її жилах. О. Шпенглер підкреслює, що «кожна культура знаходиться в глибоко символічному зв'язку з матерією і простором, в якому і через який вона прагне реалізуватися. Коли ціль досягнуто й ідею, тобто всю численність внутрішніх можливостей, завершено і здійснено у зовнішньому, тоді культура раптово застигає, відмирає, її кров згортається, сили її надламуються – вона стає цивілізацією. І вона, мов величезне засохле дерево в первісному лісі, ще багато століть може стовбурчити свої гнілі гілки» [3, 172]. Сили культури надломлюються, і вона стає цивілізацією. О. Шпенглер робить висновок, що такий зміст усіх епох занепаду культур у світовій історії.

Характерними ознаками цивілізації є космополітизм, міста-гіганти, науковий атеїзм або мертва метафізика замість істинної релігії, «маса» замість народу. Перед смертю цивілізація переживає короткий період другої релігійності, яка схиляється до містицизму і гностицизму. Філософ описує ознаки цивілізації і робить це через порівняння з культурою: «Світове місто – це означає космополітизм, замість «батьківщини», холодний практичний розум замість благоговійності до спадщини і укладу, наукова іррелігійність як закостенілі залишки попередньої релігії серця, «суспільство» замість держави, природні права замість набутих. Гроші як неорганічний абстрактний чинник, який

позбавлений зв'язку із сутністю родючої землі, із цінностями первинного способу життя...» [3, 71–72]. І далі О. Шпенглер продовжує: «У світовому місті немає народу, а є маса. Властиве їй нерозуміння традицій, боротьба з якими є боротьба проти культури, проти знаті, церкви, привілеїв, династій, спадщини у мистецтві, меж, що пізнаються в науці, її переважаюча селянський розум гостра і холодна безпристрасність, її натуралізм цілком нового складу, який йде набагато далі назад, ніж Руссо і Сократ, і безпосередньо дотикається в статевих і соціальних питаннях з первісними людськими інстинктами й умовами життя, то «*rapem et circenses*» (*хліба і видовищ.* – пер. авт.), які в наші дні знову оживають під личиною боротьби за заробітну плату і спортивних змагань, все це ознаки нової щодо повністю завершеної культури і до провінції, пізньої і позбавленої майбутнього, проте неминучої форми людського існування» [3, 72].

Однією із причин занепаду культури загалом та європейської зокрема О. Шпенглер вважає універсальний раціоналізм, що постає у вигляді новочасної науки, і волю до економічної і політичної влади. Для філософа немає значення: соціальний устрій, капіталістичний чи соціалістичний способи життя. Результатом поширення універсального раціоналізму є техніцизм (механіцизм), який і є свідченням вступу суспільства у завершальну фазу свого розвитку – цивілізацію.

Наприкінці XVIII ст. співвітчизник О. Шпенглера, родоначальник німецької класичної філософії І. Кант звернув увагу на розвиток культури і цивілізації та їх відмінність. І. Кант вважав цивілізацію технічним аспектом культури, а культуру характеризував як все те, що служить на благо людині, або, використовуючи сучасну термінологію, – систему гуманістичних цінностей. У І. Канта відмінність культури від цивілізації не набуває характеру непримиренної антиномії. Він відмічає, що технічний аспект, тобто цивілізація, розвивається швидше, ніж духовний, і це може завдати багато лиха людині і суспільству [Див.: 1].

На початку XX ст. були сформульовані три основні концепції культури та її проекти на майбутнє. Так, О. Шпенглер вважав, що раціоналістична цивілізація є наслідком деградації вищих духовних цінностей. Приреченою є не тільки культура, а й сама цивілізація. Крім трагічної, апокаліптичної концепції О. Шпенглера, існувала оптимістична концепція М. Вебера, який вважав, що європейську культуру не можна вимірювати минулими ціннісними критеріями, на зміну старих прийшла універсальна раціональність, яка по-новому облаштує суспільне буття уже на раціональній основі, і тому про апокаліпсис не може бути і мови. Третьою концепцією розвитку історії була теорія А. Швейцера, який вважав, що занепад культури має свої філософсько-етичні причини. Він не змальовує фатальне, песимістичне майбутнє. А. Швейцер схильний до думки, що культуру можна врятувати, давши суспільству міцну етичну основу. Для цього філософ розробив свою Етику, етику «благоговіння перед життям». А. Швейцер підмітив, що в період розквіту культури її не визначають, всім зрозуміло й так, що культура є прогрес. Потреба у визначенні культури і прогресу виникає там, де починається небезпечне змішування культури і безкультур'я. Культура орієнтована на духовне і моральне вдосконалення людини. Культура складається з панування людини над силами природи (перш за все своєї власної природи), коли людина свої помисли, бажання узгоджує з інтересами суспільства, з моральними вимогами. А. Швейцер усвідомлював деморалізацію людини суспільством, яка йде повним ходом. Він близько підійшов до розуміння страшної правди, яка полягала в тому, що з подальшим історичним розвитком суспільства і науково-технічного прогресу можливості процвітання культури не розширюються, а, навпаки, звужуються [Див. 6].

О. Шпенглер є одним із перших філософів, який на початку XX ст. оцінив соціальну масштабність проблеми занепаду культури, вплив на неї науково-технічного прогресу. На противагу відношенню до техніки як до нейтрального феномена, він

підкреслює універсальність техніки, яка несе у собі відбиток людської природи, універсальної сутності людини.

Для того щоб зрозуміти сутність техніки, необхідно виходити не із машинної техніки, не піддаватися спокусі бачити ціль техніки у створенні машин та інструментів. О. Шпенглер робить висновок, що сутність техніки не є чимось інструментальним. Помилковим було б вважати техніку такою, що притаманна одній людині. Техніка не представляє ніякої «історичної особливості». Техніка, навпаки, є чимось дивовижно всезагальним, що «поширюється за межі людини, назад до життя тварин, а саме всіх тварин» [5, 457]. Техніка – позаісторичний феномен, вона має такий самий вік як і життя взагалі, яке вільно рухається у просторі [Див.: 4, 529].

О. Шпенглер стверджує, що «техніка – це тактика життя», внутрішня форма, в якій виражається ззовні розвиток конфлікту – конфлікту, який тотожний самому життю [5, 457]. Німецький філософ вважає, що техніка не повинна бути витлумачена в термінах знарядь, інструментально, Важливо не те, як зроблена річ, але те, що можна зробити з нею, важлива цілеспрямована діяльність, а не річ.

У праці «Людина і техніка» філософ відкидає всі форми соціальної, політичної й економічної організації суспільства та їх вплив на людину. Він зводить всю багатотомову історію культури, історію людини і суспільства до боротьби за існування. Визначаючи техніку з біологічної позиції як тактику життя, О. Шпенглер змальовує техніку хижаків і травоядних, техніку війни, дипломатії, держави, політики, організації виробництва, вказуючи на хист, одержаний від природи. Краща, ефективніша техніка завжди робить її власника сильнішим. О. Шпенглер проводить паралелі між конкурентною боротьбою і боротьбою за виживання і робить висновок: перемагає той, у кого техніка досконаліша. Його позиція стосовно техніки не тільки соціал-дарвіністська, але ще й набуває містичного характеру.

О. Шпенглер заперечує тезу, що техніка зберігає, економить працю. Кожне людське бажання, яке задовільнилося, породжує нові й нові бажання. Це свідчить, на думку О. Шпенглера, що душа людини-хижака «ненаситна, її воля ніколи не задовільняється – це прокляття, що лежить на цьому роді життя, але також і велич її долі» [5, 478]. Він бачить суттєву особливість людської техніки, яка є відмінною від техніки тварин «в тому, що кожний винахід містить в собі можливість і *необхідність* нових винаходів», і так до нескінченності [5, 478].

Німецький філософ вважає фаустівську західноєвропейську культуру найбільш насильницькою, пристрасною і найтрагічнішою із усіх високих культур. У ній «воля до влади... підпорядковує собі всі континенти, охоплюючи, насамкінець, всю земну кулю своїми засобами пересування і комунікації. Вона перетворює її за допомогою насильства своєї практичної енергії й нечуваністю своїх технічних методів» [5, 481].

З точки зору застосування технічних методів, О. Шпенглер поділяє культури на три історичні типи. Перший тип, який О. Шпенглер називає «культурою озброєної руки», охоплює весь людський рід загалом. Це єдина для всіх культура, яка існувала тривалий час. Другий тип – це багаточисельні «культури мови і підприємства», які чітко відрізнялися між собою і в яких «починається протистояння особистості і маси» [5, 480]. До третього типу культури відносяться «високі культури», які ростуть, розвиваються незалежно одна від одної і одна за одною просуваються з Півдня на Північ. Ці культури з'являються в III тисячолітті до нашої ери з використанням технічних методів при будівництві єгипетських пірамід і шумерських зіккуратів. Така класифікація типів культур проводиться О. Шпенглером на основі технічного критерію. Технічні методи «народжуються далеко на Півдні... потім вони проходять скрізь витвори китайської, індійської, античної, арабської і мексиканської культур, рухаються до фаустівської культури II тисячоліття н.е. на високій Півночі» [5, 481].

Логічно, що «фаустівська» людина прагне сама стати Богом. З цієї фаустівської мрії постають всі ідеї і проекти машин, які претендують на досягнення мети *perpetuum mobile* (вічного двигуна). Винахід вічного двигуна підняв би людину до рангу Бога. У фаустівській культурі разом із появою раціоналізму «віра в техніку» підноситься до рангу матеріалістичної релігії: техніка вічна, вона позаісторична, подібна Богу-Отцю, вона звільняє людину, як Бог-Син, вона просвітлює нас, як Святий Дух. І моляться на неї всі.

Трагізм сучасної епохи О. Шпенглер вбачає в тому, що науково-технічна діяльність стає дедалі непроникною: техніка стала езотеричною, схожою на математику, якою вона користується, схожою на фізикалістські теорії. Філософ застерігає, що екологічні зміни оточуючого середовища свідчать про «механізацію світу, який вступив у стадію найнебезпечнішої перенапруги» [5, 487]. Все органічне стає жертвою експансії організації. Штучний світ витісняє і отрує природний, органічний. Цивілізація стала машиною, яка працює, як машина, за аналогією машини. Техніка роз'їдає культуру з середини.

Діяння, яке здійснюється не окремою людиною, а багатьма людьми, О. Шпенглер називає «підприємством». У будь-якому підприємстві слід розрізняти задум і його реалізацію. З появою підприємства виникає потреба у роботі вождя, який генерує ідеї, і роботі, що здійснює, реалізує ці ідеї. Ці обидві форми роботи стали «основою технічної форми всієї людської діяльності на подальші часи» [5, 475]. Отже, повинен бути той, хто народжений керувати («вождь») тими, хто вождем не є. О. Шпенглер робить висновок, що «є техніка вождя і техніка виконавця, а тому від *природи* є, безумовно, *ті, хто наказують, і ті, хто підпорядковуються, суб'єкти і об'єкти політичних чи господарських методів*» [5, 475–476]. За допомогою мови здійснюється керівництво підприємством. Воно є насильницьким обмеженням першопочаткової свободи людини-хижака. Підприємство веде до обмеження не тільки виконавців, але й вождя. Вождь і ті, кого він веде, стають членами великої єдності, яку О. Шпенглер називає «організацією». Організація – це буттєва форма будь-якого підприємства.

На основі колективної праці («підприємства») відбувається перехід від органічного до організованого існування людини, від життя у природних групах до життя в штучно створених групах, від стаї до народу, стану і держави. О. Шпенглер звертає увагу на природу соціальних структур (народ, стани, держава тощо), які, на його думку, представляють різні форми не органічного, проте організованого існування. Державу філософ розуміє як «внутрішній порядок для досягнення зовнішніх цілей», а народ – це звір «з одною душею і багатьма руками» [5, 477].

Найсерйознішою ознакою краху європейської цивілізації є, за висловом О. Шпенглера, «зрада техніки». До початку ХХ ст. на нашій планеті встановилася наступна ситуація: «Група націй нордичної крові під керівництвом англійців, німців, французів і янки була господарями положення... Інші народи, були вони колоніями чи формально незалежними державами, відігравали роль постачальників сировини чи покупців» [5, 486]. «Нордичні нації» були єдиними власниками не природних багатств, а «методів і мізків», які були навчені застосовувати ці методи, тобто були єдиними власниками всієї сукупності науково-технічних знань. Проте, починаючи з кінця ХІХ ст., сліпа воля до влади стала допускати фатальні помилки. «Замість того, щоб тримати у таємниці технічні знання, найвеличніший скарб «білих» народів, – обурюється О. Шпенглер, – ним стали вихвалитися і пропонувати всьому світу у вищих школах...» [5, 491]. Замість простого експорту товарів, відбувся вивіз інженерних технічних таємниць і методів їх застосування.

О. Шпенглер виступає проти експорту з індустриальних країн Європи техніки, інженерних знань у відсталі країни. Він пише: «Неодмінні *привілеї* білих народів... розтрачені, зражені» [5, 491]. Експорт техніки зумовлений дешевими джерелами

сировини і робочої сили. Це призводить до того, що раси, для яких технічна творчість, велич відкриттів ніколи не були і не стануть «душевною потребою», засвоюють всі технічні досягнення європейців з єдиною метою – обернути їх проти Заходу. Висновок, який робить О. Шпенглер, носить відтінок неприкритого расизму і страху перед народами, які, збільшивши оберти свого розвитку, можуть наздогнати, а то й перегнати європейців у науково-технічних досягненнях, а відтак у виробництві та інших сферах. Досвід підтвердив побоювання О. Шпенглера. Наприклад, японці, а за ними китайці сьогодні становлять суттєву конкуренцію «білим народам». Німецький філософ стверджує, що «фаустівська» цивілізація буде скинута «кольоровими народами» за допомогою «фаустівської» машинної техніки. Він пише: «Для кольорових... фаустівська техніка не є внутрішньою потребою. Тільки фаустівська людина живе у цій формі. Їй вона душевно необхідна... Для «кольорової» вона лише зброя у боротьбі з фаустівською цивілізацією» [5, 492]. Воістину пророчі слова, якщо взяти для прикладу сучасний тероризм країн третього світу. Разом із «фаустівською» цивілізацією свій шлях завершить і «фаустівська» машинна техніка. «Історія цієї техніки, – підсумовує О. Шпенглер, – наближається до скорого і неминучого кінця. Вона буде підірвана ізсередини, як і всі великі форми всіх культур. Коли і як це відбудеться – ми не знаємо» [5, 492]. Одне тільки залишається «фаустівській» людині перед лицем цієї неминучості – це гідно прийняти удар долі. Отже, ми повинні, на думку філософа, «...смливо пройти до кінця призначений нам шлях... і без надії стояти на програних позиціях – такий наш обов'язок. Стояти, як той римський солдат, кістки якого знайшли перед воротами Помпеї, який загинув, тому що йому забули дати наказ про відхід під час виверження Везувія. Ось велич, ось що значить бути людиною раси. Цей сповнений честі кінець є єдине, чого не можна відняти у людини» [5, 492].

Отже, О. Шпенглер підняв і поєднав проблему західноєвропейської культури і техніки з історичною специфікою їх розвитку. Роль і значення О. Шпенглера в історії філософії ХХ ст. визначається не тільки ідеями морфології культури, яку філософ розкрив у праці «Занепад Європи», але й значною мірою, своєрідними ідеями про генезу й сутність техніки, яка відображена в праці «Людина і техніка». Шпенглерівську біокультурологічну технофілософську концепцію характеризує не фрагментарний, концептуальний, методологічно продуманий характер, його концепція техніки вбудована в систему поглядів на культуру в цілому. О. Шпенглер показав зв'язок високого рівня розвитку науки і техніки в західних країнах з історичною традицією «фаустівської» першодуховності.

Трагізм ХХ століття «гармонійно» перейшов у ХХІ століття. Класичний капіталізм зійшов з історичної арени, поступившись постіндустріальному та інформаційному суспільству, розвалилась соціалістична система. Техногенні катастрофи, стихійні лиха, глобальне потепління, екологічна криза стали повсякденним явищем – все це релевантно та глобально змінює спосіб існування людства в цілому. Раціональна наука спонукала до життя планетарну техніку. Раціоналізація всіх сфер людського буття призводить до суттєвих змін фізичних і духовних якостей людини. Поширює свій вплив на людину генна інженерія, нанотехнології все глибше укорінюються у нашому житті, розширюються і застосовуються технологічні методи впливу на психіку людини. Над людством нависла апокаліптична небезпека. Проте ми можемо згадати слова М. Гайдеггера: «де небезпека, там виростає і порятунок... чим ближче ми підходимо до небезпеки, тим яскравіше починають висвічуватися шляхи до спасіння...» [2, 66].

Література

1. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения / Иммануил Кант // Кант И. Сочинения. – Т. 2. Метафизические начала естествознания. – М.: Мысль, 1999. – С. 1281–1520.

2. Хайдеггер М. Вопрос о технике / Мартин Хайдеггер // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 45–66.
3. Шпенглер О. Закат Европы. – Т.1. / Освальд Шпенглер. – Новосибирск: ВО «Наука», 1993. – 592 с.
4. Шпенглер О. Закат Европы. – Т.2. / Освальд Шпенглер. – М.: Мысль, 1998. – 539 с.
5. Шпенглер О. Человек и техника / Освальд Шпенглер // Культурология. XX век: Антология. – М.: Юрист, 1995. – С. 454–494.
6. Швейцер А. Благоговение перед жизнью / Альберт Швейцер. – М.: Прогресс, 1992. – 572 с.

Аннотация. *Терешкун О.Ф. Биокulturологическая техносфская концепция О.Шпенглера.*

Статья посвящена рассмотрению проблемы кризиса западноевропейской культуры, влияния на нее научно-технических достижений, нарастания техносферы и вытеснения органической жизни в работе О.Шпенглера «Закат Европы», или «Падение Запада и глобальные проблемы человечества», а также техносфской концепции философии жизни немецкого философа.

Ключевые слова: *европейская культура, цивилизация, кризис культуры, органическое, организованное, научно-технический прогресс, машинная техника, планетарная техника, жизнь.*

Summary. *Tereshkun O.F. Biocultural technological and philosophical (technophilosophical) concept of O. Spengler.*

The article is devoted to problems of crisis of Western culture, the influence of scientific and technological advances, increase technosphere and exclusion of organic life in the work of O. Spengler “The Decline of the West” (German: Der Untergang des Abendlandes), or “The Downfall of the Occident”, and technological and philosophical (techno-philosophical) concept of the German philosopher.

Key words: *European culture, civilization, the decline of culture, organic, organized, scientific and technical progress, machine equipment, Planetary engineering, life.*

Надійшла до редколегії 25.10.2010 р.

УДК 141.2

О.В. Кулешов

КОНКРЕТНІСТЬ АБСОЛЮТНОГО: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МЕТАФІЗИКИ ФРЕНСІСА БРЕДЛІ ТА ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА

У статті розглядається проблема співвідношення абсолютної та феноменальної реальності у метафізиці Ф.Бредлі та П.Юркевича. Виявлена принципова схожість і деякі відмінності у розв’язанні цієї проблеми обома філософами.

Ключові слова: *абсолютна реальність, ідеальна реальність, феноменальна реальність, конкретне, абстрактне, одичне, загальне.*

Щоб описати й зафіксувати те, що існує, ми звичайно користуємось загальними поняттями. Втім, у дійсності, яка дається нашому досвіду, ми зустрічаємо, переважно, індивідуальні об’єкти: речі, події, стани справ, особистості. Виникає необхідність індивідуалізації загального. Це здійснюється шляхом або родо-видового обмеження (переходу від «дерева» до «тополі»), або через додавання предикатів (переходу від «високого дерева» до «високого, стрункого, гіллястого дерева»). Але в будь-якому разі наші зусилля марні – ніяка визначена дескрипція не вказує на даний індивідуальний об’єкт (а, з іншого боку, власна назва – якщо вона не є прямою дескрипцією – не несе в собі ніякої інформації про нього).

Ця проблема, насправді, не є ні суто мовною, ні суто епістемологічною. У своїй основі вона є метафізичною проблемою. Йдеться про відношення між реальністю (або